

A Lánchíd ősei

színtere a Vadászúrt étterme; Klein Antal vörhenyeges sváb koponyája büszkén és lelkesen piroslik bele ekkor a cigány-muzsikás, hangulatvilágításos környezetbe. Imrédyvel és Mecsér Andrással politizál, árukkodik régi híveire és barátaira; egyedül Hitlerben, Imrédyben látja Magyarországot jelenét és jövőjét...

De mert a teljesen nyílt állásfoglalástól mindig óvakodott, felszínen maradt 1945 után is, s egyszerre felfedezi régi kiscgazda-múltját. Erdemeire és hősiességére hivatkozik, ahogy egykori kétlaki magatartásával szembeszáll a Tolnáti, Baranyát elborító német hatalmi áradattal. Természetesen ekkor is osztályhelyzetének feltétele a fő szempont: most is tagja és osztalpa a régi uralkodóosztályoknak. Minden gondja birtoka megmentése, ami az akkori Kiscgazdapárt zavaros politikai helyzetében sikerül is neki. Maga Nagy Ferenc, majd meg Varga Béla járnak közben megmentendő 300 holdja érdekében és Pfeiffer Zoltán igazságügyi államtitkár, régi barátja és érdektársa, 100 Napoleon-aranyat vágott zsebre ezért a kellemes tranzakcióért. Újra megelégnék paksi „úriháza”, ahol a mai emigráció több kiváltságos személyisége ad egymásnak kellemes és magyaros mulatozások közben találkozt...

Közben a magyar demokrácia egyre tovább fejlődik és Klein Antal még mindig szükségszerűen az marad, ami volt. A régi választásokat és a régi politikát egyre keserűbben és egyre dühösebben védelmezi; hiszen az a régi párt, melynek függetlenségi lobogója alá egykor sunyin és alattomosan odasorakozott, csak nehezen szabadult meg a hajdani uralkodóosztályok gyűlöletétől. Igen, Klein Antal is egyike azoknak az emigrációba távozott politikuskoknak, akiknek magatartását osztályvédelmének, avagy érdekük iránti elő-, ő itthon maradt, utolsó örként, hogy tovább védelmezze a régi érdekeket. A régi klikket védelmezi, a régi választásokért lelkesedik, egészen odasorol azok mellé a feudális birtokos elemek mellé, akik ellen egykor látszatellenzéki séget folytatott. Mikor a választások idején májusban *Katona Jenő* azt írta, hogy „a magyar nép 1944 előtt csupán azonos klikk különböző tagjai, *Festetics Dózsi*, vagy *Klein Antal* között választott”, sértődött hörgésével felveri a Kiscgazdapártot és sebzett vadként iramlik még ide-oda a magyar közéletben, ahol többé már nincsen hely undorító és alattomos ambícióinak.

Különben nevét már-már elfeledték. *Most egyszerre felmerül a múlt politikai mocsarából alakja és a vádirat rőt fényben világítja meg ennek az egyéniségnek, vele együtt ennek az egész rétegnek helyzetét és magatartását. Micsoda rejtett és különleges szálak szövődtek itt össze, micsoda érdekek csatlakoztak együvé... Rajk László, a népi demokrácia bel- és külügyminisztere; a trockista és áruló politika egyik szomorú heroldja, Klein Antallal szövetezik és Klein Antal, a németek, hitleristák csatlósa, szövetezik intímen a trockista Rajk Lászlóval...*

Micsoda szándékok, tervek, személyi ambíciók és különleges dühök, vágyak, sértődöttségek élhettek bennük. *Most egyszerre világosság derült erre a politikai alvilágra! Ime, a sértődött és ambíciózus Klein Antal, a hitleristák, nyilasok jobbrátja egyesült a trockista politikával, — aqianem hamarosan felfedezte mindkét oldal, mennpire egyet akarnak* És Klein Antal, aki sunyin ott lapult egykor a függetlenség tépett lobogóinak árnyékában, aztán meg hamarosan a hitleristák felderítője, megbízottja volt a magyarok között, most nemcsak a hozzá ügyis lényegben közeli nyugati burzsoá politika szállásainál, összeesküvő-társa lett, de híven igaz lényegéhez, újra ismét árulója a magyar nemzeti függetlenségnek is.

Furcsa és vad romantika kavargó itt szerteszét, ahogy a paksi csószkunyhó sejtelmes rejtekén, Klein Antal nemzeti ajándékként visszaszerzett birtokának öln az imperializmus rohamcsapatainak vezetői, kis szeretőik társaságában *Magyarország, a magyar nép megrontására ösz szeszöpetkeznek a népi demokrácia külügyminiszterével*. Hogy is volt mindez lehetséges? Most ezúttal nem is Rajk Lászlóról van szó egyedül. De igenis nagyon szó van *Klein Antaltól* és a hozzá hasonló típusokról, akik *semmitnemű árulástól, nemzetgyilkolástól nem rettennek vissza, csakhogy visszaszerezzék régi pozícióikat*. Mindegy nekik a hitlerizmus, vagy trockizmus. Egykor a félszeg és szerencsétlen magyar ellenzéki politika sötét és bizarr szereplője, aki előtt a régi Kiscgazdapárt tisztességes tagjai nem mertek soha öszinte szót ejteni, de gyengeségükben még sem merték leleplezni árulását, most meg egészen egyszerűen *politikai találkahelytulajdonos*, aki úde mezei környezetben bájos enyhelyet ad, *mint valami kivénhedt politikai Madám*, e politikai perverzítások, ocsmány gaztettek lebonyolítására. Most majd elveszi érte megérdemelt jutalmát.

Árgus

Eltévedt szellő símogatja a szöke Dunát. A Lánchíd szerelmesei a partról figyelik a serény kezek hamarmunkáját. A nagy sürgés-forgás már alábbhagyott. A szegecselő-gép lármája, az emelődaruk csikorgása elült, csak az izmos karok lendülnek még a magasba. Egy szép napon arra ébredünk, hogy kész a híd, áll a híd. Vajjon lesz-e olyan szép, mint volt? Ne csűrjük-csavarjuk a dolgot, elfelől nincs, nem lehet vita, Pest-Buda legszebb, legjellegzetesebb építménye — mondjuk ki bátran — a világ legszebb hídja (párját, a hammersworthi hidat lebontották) a mi Lánchidunk. Az bizonyos, hogy ez a monumentális ív olyan, mely a természeti szépségek koszorújába méltán illeszkedik s ha nem lenne a helyén, hiányozna.

Nehezen, fájjon viseltük volna el, ha a Lánchidat, a reformkorszak legjellegzetesebb emléket, nem építik újból fel. Pedig nekünk, pest-budaiaknak a városkép megváltozásába való belenyugvásba ösrégi gyakorlatunk van. Gondoljunk csak arra, hogy Aquincumot a népvándorlás, az Árpádok méltóságteljes románkori Budáját a tatár, az Anjouk gótikáját, Mátyás reneszánsz tündérvárosát a török rombolja le. A főváros barokkját két erő pusztítja el. Az egyik, elemi csapás. Az 1810-es óriási budai tűzvész a Tabánból hőmpölyög a Vérmező irányában, majd a Szarvas-térnél egy másik ágban a Duna felé, megkerüli a Várat s a Halász-, mai Víziváros is a tűz martalékává válik. Az 1838-as árvíz 18. századi építészetünket a szó szoros értelmében véve elmosa. 2281 ház dült össze, 878 a lakhatatlanságig összeroppedezett, s csak 1146 maradt épen. Ezt meg egy-két kivétellel, tűzvészén túlve a 19. században, a városrendezés ördögi ürügye alatt, nagy buzgalommal lerombolták.

Minden híd jelképes jelentőségű. Az általános szimbolikától eltekintve, nekünk, a mi hidunk, az emberi egyenlőség kifejezése, szinte világnézet. Ma, amikor egy szép hidunk áll Pest-Budán, meg nem értjük és nem gondolunk arra, mit jelent híd nélkül élni. (Az ostrom után napok alatt készek a szükséghidak.)

A török kiverése után úgynevezett „repülőhidat” építettek. Voltaképp sem nem repülő, sem nem híd. Becsületes magyar neve: komp. A Duna közepén cölöpöket vertek le s ezen át a két partra kötelet vezettek, amelynek mentén részben evezősök, részben a kötelek segítségével embert, állatot, árut, szekeret szállítottak, húztak át kisebbfajta hajón. Körülbelül az „Oláh-templom” tájától a Rudas-fürdőig húzódtat a kötel. Némelyek szerint a Rudas (a német Rudern alapján) az evezősöktől nyerte volna nevét, mások szerint a Rudas-fürdő előtt levő gerendák, rudak után, amelyeknél a komp kötött. Akadtak olyanok is, akik azt tartják, hogy a rákok nevezék el, mert a rák „ruda” bányát, szóösszetételben ásványt, ásványost, „rudna-ilidzse” ásványvízfürdőt jelent. Ebből lett volna a Rudas-fürdő. — Vályi András, a pesti Universitas tanfője, egyik könyvében, már a 18. század végén „Rudas-fürdő”-ről beszél. A budai svábok Bruckenburgnak, azaz Híd-fürdőnek nevezik, ami utal a „repülőhíd” kiktőjére.

Hihetetlen, de úgy tartják, hogy a repülőhíd Pest-Budán csak 1736. óta közlekedik. Ennek a primitív alkotmányának már sokkal előbb kellett működnie, még akkor is, ha tudjuk, hogy 1703-ban Budán csak 1000, Pesten 224 család élt.

Hajóhidat a törökök sokszor vertek. A mai Deák Ferenc-utca vonalában lehetett. Sok látványos leírást, metszetet ismerünk ezekről a török hidakról, amelyek „Budán harminc, Pesten negyven muzulmán örzött”. Gerlach István szerint 1573-ban hossza 700, szélessége 7 lépés. Ortelius azt mondja, hogy egy félóraiba telik, míg átér rajta az ember. Egy régi leírás szerint „a közepét igen gyorsan kinyitották a kis és nagy hajók számára”, és „aki látta, ne csodálkozzék a roueni és grenoblei hídon”. Az 1636-os ostrom alatt az ostromlók két hajóhidat is vertek a Gellérthegy tájékán, míg a harmadik a Margitsziget felső részénél volt. Közvetlenül az ostrom után, 1687-ben, a seregek szállítása miatt a törököt kergetők még vernek hidat, amely Tollius Jakab hollandus utazó szerint 57

dereglyén áll — ezt el is hisszük —, de alaposan téved, vagy nagyozol, amikor azt állítja, hogy tízezer láb hosszú.

Hajóhidat már csak 80 év múlva, 1767-ben vernek ismét Pest és Buda között, amikor is 46—47 hajóra fektették a pallót. 222 ölnyi és négy láb hosszú és 4 öl és hat láb széles volt. Előbb a Rondella-, vagy Óhíd-, ma Türr István-, akkoriban a Belváros legszebb, legszelebb utcája táján kezdődött. 1788. óta a Nagy-híd-, ma Deák Ferenc-utca végén állt. A pest-budaiak igen büszkéek a hídjukra. „Negyvenhat hajón vagyón építve, mely most 25.000 forint árendában vagyón. Biztos híd, csak 1775-ben szakadt le, amikor is 163 hízott ökröt hajtottak át rajta. Mind beleesett, tíz fult a Dunába”, írja a „Mindenes Gyűjtemény”. Még 1821-ben is dicsekszenek vele: „Minden esetre bámulnunk kell az első hajóhid építőjének merész gondolatát, ha számbaveszünk, hogy a hídon közlekedőket csupán a hajódeszka pallói választják el a vízhaláltól és mégis ez a híd, amelyet óriási hajók tartanak, merészen dacol a vad folyammal, mint a szilárdaság mesterműve”.

A parton vámszedő házikó. Az árendás szigorúan beszédet a vámpénzt. A „Tudós palotát”, avagy a huncfut, Furkás Tamás, aki Monosbélbe lakó sógor-urának csintalan leveleket ír, 1804-ben önmagát így figurázza ki: „... Midőn Pestre visszamenni akarnék, az egyik azt kiáltotta rám: no! kán Tzedl? Én azt feleltem: Ik bin Edelman; Nixta mondá a német, da muzt tszolln. Arra nem tudván megmutatni petsétes nemes levelemet, két pénzt lefizettem készpénzbe”.

A híd körül nagy élet volt. A Híd-utca elegáns, előkelő. A rokokó uracsok, parókás asszonyságok, a frajlák, jurátusok ott lefetyelnek. A parton finom kávéház illatos illata csábítja a járóelőket. A hídon is koróznak. Gvadányi poémájában olvashatjuk: „Ez hídon sok ezren nap lementelő sétálnak és telnek örömök kedvével”. A hídon frissítő is lehetett kapni, amit a Peleskei notárius örömmel állapít meg, mondván: „Egyik lemonádet, másik fagyost kérvén”. Sőt zúgban még bort is árultak. Mulat és bosszankodik, amint nézi a selyem szalaggal lekötött copfos, magyar gyomrot esőmörítő, hajporos fejeket, bugyogót, órákat, ezüstcsattos cipőt, taszlit hordó” honfitársait. Az öreg notárius a dolmányos panyókára vetett mentés, kardos, csizmás, zacskósüveges, sujtásos, frakkos, selyem-mellényes, „strimpflis” tudóson, orvoson, borbélyon, inzselléren, magistrátusbéli férfiakon legelteti szemét és rajt felelji tekinetét a „ráfos szoknyás”, pártás, főkötős, meggyszín tubin, királvszín, perpentuánás, szöke pumpicnás, tsikos, materiás, nyakravaló keszkenős” hölgyeken.

A híd közepén Nepomuki, a csillaglóriás fejű Szent János, a hidak védőszentje szobra áll, amelyet május 16-án Pest-Buda jámbor lakossága virággal, gallyal övez.

A „nyári hidat” az első fagy beálltával kiakasztották és a két várost egymástól ezzel márciusig, néha májusig is elvágták. Ettől kezdve a túlsó partra csak Bécsen át lehetett menni. Ha a jég „kocsitartó”, szekéren, vagy gyalog korcsolyával közlekedhettek, sőt olykor az árusok is felütötték sátorfájukat a Duna jegén. 1788-ban a Magyar Kurir megírja, hogy: „Pest-Budának szép rendtartása között emlékezetes, hogy a Duna jegén világító lámpák vagynak éjszakára kirakva”. A zajló, fagyos, széles Dunán, ha az egyik partról a másikra akart valaki átjutni, csak nagy pénzért vitték át a „pasasért” a hajósok. Gróf Hoffmannsegg, aki rovarokat és madarakat gyűjt nálunk, 1793—94-ben, leveleiben — amelyek fennmaradtak —, rokonait tudósítja az itteni állapotokról. Ezek egyikében írja, hogy zajlás idején az átjutás két-három órát is igénybe vesz s főleg azon csodálkozik, hogy bál miatt is rászánják magukat erre a szörnyű utazásra. Egy télvíz átkelését ír le Székely László gróf naplójában, aki 1743-ban utazott Kolozsvárról Bécsbe. Amikor Pest alá ért, „már ekkor a Duna zajlott, a kompot kitétték, tsak ama nagy sajkákkal jártanak által Pestre az Dunán... A főhajómester tzipra, ezüst nagygombos öltözetben volt. Az Duna itt széles lévén s az zaj (zajlás) nagyon menvén... én többször ily széles vizet nem látva, a zaj is megrettentvén, csak-

nem elhittem magammal, hogy odaveszek s többször nem látom hazámat... Mi, hogy hamarabb által mehessünk, az tzipra hajómesternek egy tallért nyomtunk az markába. Mink a sajká közepére állottunk és mikor a hajós azt kiáltotta: lulájl, kétféle lógattuk az sajkát, hogy annál inkább rontsa az sűrű zajt. Rontotta is... és így Isten jóvoltából békével általménénk az Dunán... és bemenénk gyalog az Arany-ökröz levezető vendégfogadóba”. Nagy kópék lehettek ezek a tzipra-gombos hajósok, mert Furkás Tamás is megjegyzi, hogy: „mindig pálinkára valót kérnek — s akitől borraivalót kapnak —, azt szép tzerimoniával karnál a hajóba vezetik”.

A 19. században nyaranta öt hajóhidat vertek az országban a Dunán. Pest-Budán kívül Esztergomban, Komáromban, Pozsonyban és Újvidéken. A Pest és Buda közötti forgalmat már nem tudta lebonyolítani a hajóhid. Szárazság idején, alacsony vízállás mellett a hídhajók olyan állapotban voltak, hogy a lovak nem voltak képesek felhúzni a terheket a partra. A téli szünet is megbénítja az életet. Már sokan gondolnak a „lehetetlenre”, az álóhídra. 1792-ben az Ephemerides polilico-literariae, latin újságban azt olvasuk, hogy „egy kovács bátorságot vett magának egy nagyfontosságú, az egész országra fölötte igen hasznos dolog előállítására, mert kicsiben elkészítette egy nagy hídnak a mintáját, mely Buda és Pest közt volna felállítandó. Két végén alátámasztva, a többire nézve pedig függene a híd. Vaskötelekből állana. Állítása szerint íve lehajló síkhoz hasonlítana. Az ilyen híd örök volna. És akinek a Haza jóléte szíven fekszik, azoknak legforróbb vágya”. Ime, az állandó híd első megvalósításának kísérlete. Harminc évvel később, 1820-ban a „Hét-választófejedelem, másképp a Hét elekto (Sieben Kurfürsten) vendégház” nagytermében egy Campmiller nevű ember, Pest-Buda közt építendő álóhíd mintáját állította ki, sőt vállalkozott volna a hidat felépíteni 24.000 forintért. (Az ár mindenesetre elárulja az elgondolás komolytalan voltát.)

Mégis, az állandó híd gondolata a levőben volt. A hajóhid már tarthatatlan, közeledik a végéhez. 1949. április 24-én az osztrák sereg vonult át rajta. A Lánchíd ekkor már áll, csak még a forgalomnak nem adták át. A hajóhid és a „nyolcadik világcsoda” még találkoznak. Az osztrák utóvéd felgyújtja maga után a dereglyéket és pallókat. Az égig csapó lángok fénye bearanyozza az új hidat. Valaki, a csillaglóriás szent szobrát a hajóhídról megmenti. Az egyik Eötvös-téri ház udvarára került. Árván, magárahagyatva őrzi a „titkok vértanuja” a hajóhid emléket.

Jajezay János